

УДК 330.341.1:664.6

Л. О. Бетехтіна,
к. е. н., доцент, Європейський університет, м. Херсон

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ ТА ЇЇ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ ІНВЕСТУВАННЯ

У статті розглянуті особливості та умови розвитку виробництва хлібопекарської галузі України у порівнянні з країнами Європи. Визначені проблеми галузі, які впливають на інвестиційний потенціал хлібопекарства України.

In the article the characteristics and development conditions of the baking industry in Ukraine in comparison with European countries are considered. Problem areas which affect the investment potential of Ukraine baking are defined.

Ключові слова: хлібопекарська галузь, ринок хліба, потенціал зростання, інвестиції, інвестування.

Key words: baking industry, bread market, growth potential, investments, investment.

ВСТУП

Хлібопекарська галузь — одна з провідних галузей харчової промисловості України, призначення якої — безперебійне забезпечення виробництва хліба, хлібобулочних та інших борошняних виробів у обсягах, які відповідають нормам державної продовольчої безпеки.

Хлібобулочні вироби відіграють важливу роль у харчуванні людей і посідають особливе місце в раціоні. Вони представлені різноманітним асортиментом, який постійно розширюється і вдосконалюється. Традиційно в Україні виробництвом хліба займаються спеціалізовані підприємства — хлібокомбінати і хлібозаводи, що випускають масову продукцію. Через специфіку товару його збут обмежений радіусом 150—200 км. Везти хліб на великі відстані не вигідно, до того ж термін реалізації цього продукту становить від 24 до 72 годин. В Україні знижується рівень промислового виробництва хліба. За чотири місяці

2011 на зерновому ринку падіння склало 3,3%. А падіння місяць / до місяця за жовтень в порівнянні з жовтнем 2010 р. і зовсім склало близько 7%. В абсолютних цифрах за липень-жовтень 2011 хлібокомбінати в Україні виробили 578,6 тис. т хлібобулочних виробів проти 598,3 тис. т за липень-жовтень 2010 р. 2011 дуже ускладнив роботу хлібопекарським заводам в економічному плані. За даними Міністерства економіки, в 2010 р. збитки у хлібопекарській діяльності становили 99,1 млн грн. На сьогоднішній же день, за попередніми даними, у цій галузі близько 309 млн грн. збитку.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Хлібопекарська галузь перестає бути привабливою для інвесторів, як вітчизняних, так і іноземних. На сьогоднішній день в Україні немає практично ні одного хлібозаводу, де використовувалися б іноземні інвестиції. Все це веде за собою, в першу чергу, відставання у

технологічному розвитку української хлібопекарської галузі. Багато заводів не можуть дозволити впровадити у себе на виробництві якісь передові технології, тому що це відразу ж позначиться на збільшенні собівартості хліба та в підсумку в умовах обмеженої рентабельності виявиться просто не вигідним. Завданням дослідження є визначення основних напрямів розвитку цієї галузі в країнах Європи та порівняння з існуючими тенденціями в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам інвестиційно-го розвитку промисловості присвячена значна кількість наукових публікацій у вітчизняній та зарубіжній літературі. Серед іноземних учених — В.В. Бочаров, Є.С. Стоянова, Ю. Брігхем та ін. Поміж українських учених, які займалися даною проблематикою, варто виділити Т.В. Майорову, О.О. Терещенко, В.Г. Федоренко. Що ж стосується безпосередньо питань розвитку харчової промисловості, то даній темі присвятили свої дослідження: А.В. Дейнеко, А.О. Коваленко, А.В. Стар шинська, Е.І. Шелудько. Зокрема, проблемам розвитку хлібопекарства України присвятили свої праці А. Баранівська, О.М. Васильченко, Є.В. Єрмаков, В.Макаренко, О.А. Опря, С.В. Петруха, П.Т. Саблук та ін.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На початку 90-х років в Україні вироблялося 6 млн т, а зараз, за даними Держкомстату, щорічно випускається і реалізується 2,5 млн т хліба і хлібобулочних виробів. Основний обсяг виробництва (понад 70 %) хліба і булочних виробів зосереджений на промислових хлібопекарних підприємствах. Решта виробляється підприємствами і пекарнями різних форм власності.

Останні 10 років на хлібному ринку України простежуються дві тенденції. По-перше, йде концентрація виробництва і створення великих об'єднань (холдингів), що мають підприємства в декількох регіонах. За останній час

Таблиця 1. Частка промислового і "тіньового" виробництва хліба в регіонах України в 2010 році

Область	Кількість населення	Нормативне споживання хліба в день, тонн	Доля неврахованого виробництва (рівень тінізації), %	Обсяг неврахованого виробництва хліба, тонн/добу
Україна	45760051	11898	60%	7190
Автономна Республіка Крим	1963231	510	70%	357
Вінницька	1640342	426	60%	256
Волинська	1037132	270	59%	159
Дніпропетровська	3334844	867	43%	373
Донецька	4429868	1152	64%	737
Житомирська	1278432	332	54%	179
Закарпатська	1247511	324	90%	292
Запорізька	1800274	468	58%	271
Івано-Франківська	1379617	359	76%	273
Київська	1717463	447	60%	268
Кіровоградська	1009316	262	73%	192
Луганська	2289609	595	66%	393
Львівська	2543902	661	73%	483
Миколаївська	1182652	307	70%	215
Одеська	2388200	621	62%	385
Полтавська	1486649	387	61%	236
Рівненська	1152648	300	69%	207
Сумська	1160650	302	47%	142
Тернопільська	1083566	282	86%	242
Харківська	2753624	716	51%	365
Херсонська	1087711	283	71%	201
Хмельницька	1326453	345	58%	200
Черкаська	1284674	334	48%	160
Чернівецька	904110	235	71%	167
Чернігівська	1097305	285	54%	154
м.Київ	2799494	728	32%	233
м.Севастополь	380774	99	50%	50

нових господарів знайшли кілька великих хлібозаводів, зокрема Миколаївський. Ще кілька підприємств перебувають на стадії продажу. По-друге, з'явилася безліч дрібних виробників, що спеціалізуються на випуску окремих видів хлібобулочних виробів. Число таких підприємств сягає декількох тисяч, а питома вага в тоннажі, за різними оцінками, — від 30% до 60% (такий розкид пояснюється відсутністю документально підтвердженої інформації) [4].

Існування тіньового ринку хліба, за обсягами виробництва порівнянного з офіційним, підтверджують статистичні дані. За відомостями Держстату, річне виробництво хліба в країні оцінюється в 1,7—1,8 млн т. Але це означає, що споживання на душу населення в Україні становить приблизно 107 г на добу, у той час як мінімальний споживчий кошик, розрахована на основі біологічної потреби, включає 276 г хліба. Це пояснюють як наслідком "тінізації" хлібного ринку, так і розвитком натурального господарства в сільській місцевості. Оцінити рівень тінізації ринку можна за даними табл. 1 [1].

Як видно з наведеної таблиці, обсяги неврахованого виробництва складають від 43% до

90% від нормативного споживання в залежності від області.

Зараз завдяки падінню цін на основну сировину — борошно — дрібні виробники помітно активізувалися. При цьому у таких гравців є перевага в ціноутворенні, оскільки мініпекарні менше схильні до адміністративного тиску, до того ж вони мають можливість працювати в тіні. Тіньова схема виробництва дає можливість тримати рівень цін на 10-15% нижче, ніж у офіційних виробників, за рахунок відходу від податків. Крім того, витратна частина тіньових пекарень формується в готівковій формі, що теж дозволяє значно її зменшити.

Крім економічної складової, існує проблема контролю над якістю нелегальної продукції. Є й інші моменти, такі як охорона праці, соціальна захищеність працівників, зайнятих у тіньовому виробництві, підробка популярних видів продукції великих компаній з погіршенням якості, що завдає шкоди діловій репутації останніх. Крім того, багато дрібних підприємств активно застосовують кон'юнктурний підхід.

Зараз близько 70% продукції хлібозаводів підлягає державному ціновому регулюванню. За даними Держстату, за півріччя галузь отримала 177,2 млн грн. збитків, при цьому збитковими виявилися 48,2% підприємств. Те, що це не фокуси зі звітністю, говорить про те, що в Україні ціни на хліб при порівнянному рівні витрат на виробництво набагато нижчі, ніж у Росії (\$ 0,6—0,7 / кг проти приблизно \$ 1/кг), не кажучи вже про європейські країни (рис. 1). Рентабельність основних і тому регульованих державою сортів хліба не перевищує 5%. Показники кілька покращує рентабельність нерегульованих сортів більш дорогого сегмента (батони, здобні вироби, дрібноштучних і кондитерська продукція), де рентабельність доходить до 15—20%. Але питома вага такого товару не перевищує 20—25%. А для нормального існування підприємства загальна рентабельність повинна бути не менше 10—15%, а не 3—4%, як зараз.

При цьому в Російській Федерації для пекарів передбачені різні пільги, зокрема в галузі діє пільгове оподаткування, а обладнання для хлібозаводів не обкладається імпортом митом. Через ситуації, що склалася, українські хлібозаводи не можуть оновити основні фонди, впровадити енергозберігаючі технології, розширити асортимент продукції [5].

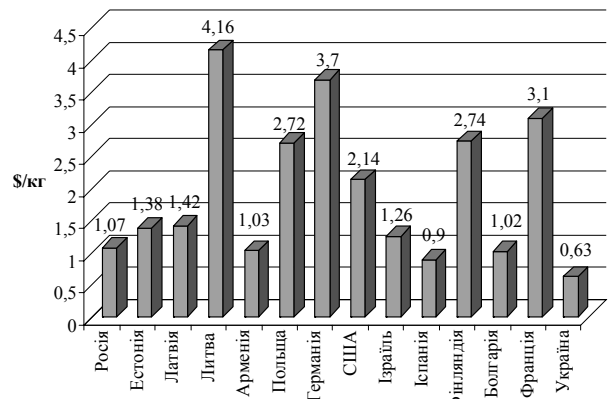

Рис. 1. Ціни на хліб в різних країнах

За останні 15 років у країнах Західної Європи пройшов перерозподіл ринку виробництва хліба і хлібобулочних виробів від дрібних виробників (продуктивність до 10 т на добу), які не витримують конкурентної боротьби, на користь великих промислових підприємств, які в деяких країнах задовольняють не менше ніж 75 % споживчого попиту. Наприклад, у Німеччині декілька великих хлібозаводів, один з яких виробляє понад 450 т/добу, маючи свою роздрібну мережу, уже контролюють за деякими видами продукції понад 30 % ринку. У Франції, внаслідок впровадження у виробництво технології заморожування хліба, а також повністю автоматизованих ліній високої продуктивності, промислові групи уже об'єднали понад 30 тис. мініпекарень. У Великій Британії нормально працюють тільки мініпекарні, розміщені в супер-і мегамаркетах, які виробляють близько 15 % хліба. В той же час приватним малим пекарням належить не більше як 10 % ринку. За експертними оцінками, кількість мініпекарень у Західній Європі в найближчі 5 років може скоротитися ще на 30 %.

Розглянуті процеси відбуваються одночасно з поліпшенням якості і збільшенням строків зберігання хліба за рахунок вдосконалення технології виробництва і поставок нового технологічного обладнання для виготовлення хлібобулочних виробів. В Україні на початку 90-х років інтенсивно зростала кількість мініпекарень, які за декілька років суттєво потіснили на ринку дрібні і середні хлібозаводи, деякі з яких втратили до 90 % ринку. В 1999—2009 рр. більша частина мініпекарень, особливо в містах, збанкрутувала або перейшла на виготовлення борошняних кондитерських виробів.

Спеціалізовані хлібопекарські підприємства, особливо останніми роками, активно працюють над розширенням асортименту.

Більшість великих хлібозаводів щодоби виробляють понад 100 назв хліба, булочних виробів, борошняних кондитерських виробів. Промислові хлібопекарні підприємства міста Києва випускають понад 500 назв виробів. У загальній масі асортимент хліба і хлібобулочних виробів, який виробляється українськими підприємствами, нараховує понад 700 назв. З урахуванням конкуренції за споживача цей асортимент з кожним роком розширюється, використовуються сучасні технології з внесенням різних смакових добавок, поліпшувачів, наповнювачів тощо.

Відмітною особливістю асортименту хліба і хлібобулочних виробів промислових хлібозаводів є різноманітність форм продукції, особливо булочної, наявність у хлібі різних добавок (сплюснуте зерно, прянощі, горіхи, ядра соняшнику, кунжут, цибуля, ізюм, курага), тостового, європейського, хліба із пророщеного зерна, великий вибір виробів із листового тіста [3].

За даними Держкомстату України і Росії, виробництво хліба і хлібобулочних виробів з року в рік зменшується, тоді як у країнах Європи і США обсяг споживання і виробництва постійно зростає. Подібне зростання пов'язане з новим підходом до аналізу ринку. Закуповуючи хлібобулочні вироби, споживач намагається, насамперед, реалізувати основні потреби, переважаючою з яких є фізіологічна потреба в їжі. Задовольняючи її, наступним провідним мотивом є зміцнення здоров'я. Поєднання таких якостей закладено у функціональних продуктах. Збільшення обсягу виробництва цієї групи забезпечує зростання споживчого попиту. Цим шляхом успішно розвиваються світові виробники хлібобулочних виробів, завдяки чому зростає й попит.

Найвищий рівень споживання хліба в Європі характерний для Німеччини (84 кг на одну людину за рік), яка випереджає Італію (70 кг), Францію (60 кг). У Великій Британії цей показник порівняно невеликий і не перевищує 40 кг на людину за рік. Зростає популярність спеціальних і національних видів хліба. У Німеччині близько 63 % населення надає перевагу спеціальним сортам хліба, зокрема з додаванням насіння зернового хліба із суміші злаків або із молотого цілого зерна.

Останніми роками ведеться активна робота щодо виготовлення хлібобулочних виробів підвищеної харчової цінності з використанням

нетрадиційної сировини. Перспективним напрямком вважають застосування композитних сумішей на базі вітчизняної сировини з метою підвищення харчової цінності, поліпшення якості хліба, подовження тривалості зберігання і його свіжості. Але знос основного технологічного обладнання у хлібопекарській галузі складає від 60 до 80%. Якщо додати до цього хронічну збитковість хлібокомбінатів, то вирішення проблем полягає у площині залучення інвестицій для розвитку галузі [4].

ВИСНОВОК

Хлібопекарська галузь України, у відповідних умовах, має потенціал до зростання більше 20% щороку протягом найближчих 3 років, що істотно вище поточного і прогнозованого рівня зростання економіки в цілому (на рівні 4—4,5%). Потенціал зростання можна реалізувати лише за умови залучення інвестицій. Інвесторів можуть привернути гідний рівень віддачі на вкладений капітал і прозорі правила гри. Ні одна з цих умов сьогодні не забезпечена.

Література:

1. Державна служба статистики України. — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
 2. Інформаційна агенція Голос UA. — Режим доступу: http://www.golosua.com/main/article/ekonomika/20120119_zagod-ubyitki-hlebopekarskoj-otrasli-uvlichilis-vtroe-ekspert
 3. Сирохман І.В., Лозова Т.М. Якість і безпека зерноборошняних продуктів, навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 384 с.
 4. Украина: хлебный рынок, 2011 год. — Режим доступу: <http://ukrprod.dp.ua/2012/01/17/ukraina-xlebnyj-rynok-2011-god.html#more-2197>
 5. Украина: снижается уровень промышленного производства хлеба. — Режим доступу: <http://ukrprod.dp.ua/2011/12/28/ukraina-snizhaetsya-uroven-promyshlennogo-proizvodstva-xleba.html>
 6. Методологічні засади аналізу фінансового стану хлібопекарської підгалузі харчової промисловості України / С. Петруха, М. Колотуша // Економіст. — 2007. — № 5. — С. 15—27.
 7. Напрямки та ефективність підприємств хлібопродуктового комплексу / О.Ю. Єрмаков, В.О. Герасіна // Економіка АПК. — 2006. — № 7. — С. 86—90.
- Стаття надійшла до редакції 23.02.2012 р.